

insignia secundo loco sederet à Dario propter sapientiam suam, et cognatus Darii vocaretur.

In quarto libro non sunt leviora errata, que et re- censere satis erit. Animas omnes justorum sine cul- pis hinc emigrantes in inferis conclusa scriptor docet, unde non eripentur, usque dñm, impleto omniū justorum numero, iudicium adveniret. Cap. 4, eo adveniente, quod corone et circuli simile est, initio et fine carens, animæ omnes carcere solventur eternâ felicitate fructuaria, et equali felicitati gradu, nullâ piarum ab inijs distinctione factâ. Cap. 5, duo immensa monstra à mundi initio, si huic libro credimus, creavit Deus, nomen unius *Leviatan*, alterius *Henoch* plus quam septimam terræ partem suâ mole occupantia; separare propterea ex loco debuit, et *Henocho* situm mille montes complectentem consti- tuere; *Leviatanem* aquis maris immergere, futuram tandem escam splendido convivio omnibus electis parando. Cap. 8, arcam, quam in 2 lib. Machab. à Je- remiâ in speluncâ sepositam, nulli amplius inventam legimus, hic dictum à Chaldaïsesse direptam; sep- simè proximum et imminentem iudicij diem inelamat; atque ex duodecim partibus temporis mundo durato- definitus, decem cum dimidiat jam effluxisse denuntiat, ut, si vera essent, jampridem totus mundus con- flagrare debuisset. De jesi Christi filii Dei ortu, morte, redditu ad vitam, de martyris sanctorum, de vocatione gentium, de mortuorum ad vitam revocatione adeò aptè eloquitur, ut si quantum ante Christi tem- poris auctoritatem liber obtinuerat apud Judeos, sanè ab initio Ecclesiæ judiciam religionem pertinacissi- mus quisque deseruisse. Præterea multa qua de- clarant ab Evangelii promulgatione confutent esse librum, eoque doce specie pietatis instructo conatum auctorem Iudaïs christianam fidem persuadere.

Quonamobrem his omnibus cognitis facillimum est non modò conjicere, sed certè affirmare postremi hujus libri scriptores hominem fuisse evi judaïsmo ad fidem Christi conversum, usum pia quidam fraude, et Esdræ nonum mutatum, si forè possit conciliare libro auctoritatem, et fratres à Mosisâ religione ab- ducre. Judaïs primum doctrinâ imbutum scriptorum ea nos admonent, quas ab Rabbinorum scriptis de- prompsit, queque passim in toto operi intersperst; studio verò retrahendi ab errore Judeos scribere suscepisse, patet ultrò, quemadmodum et Iesi Christi filii Dei legem secutum. Vixisse verò primis Ecclesiæ seculis repetitus de martyribus, et suscitatis contra veræ fidei amatores vexationibus sermo indicat. Scriptis autem priusquam secundum Ecclesiæ seculum totum laberetur, quoniam Patres tertii seculi librum legerunt. Hic de quarto libro. De tertio autem con- junctora assequimur, cum utpote antiquorum opus esse cujusdam Hellenistæ, qui historiam vite Zorobabelis augere volens, et quedam gloriosiora de tanto prin- cipe predicare, verum Esdram multis in locis exscri- psit, in eosque mendacia insinuavit, vel saltæ popu- lares traditiones intrusit, putans illâ suâ divinarum et humanarum rerum admixtione inceptias quoque pro-

verâ historiâ habitum iri. Quâ in re deceptus est, cùm neque Synagoga negue Ecclesia Christi fabellam persuaderet potuerit.

Sunt nihilominus qui horum librorum auctoritatem tueantur. Genebrardus ait Ecclesiam Grecam non mi- nore obsequi significatione recepisse tertium Esdræ librum, quâ priores duo: nam in probatissimis et vetustissimis exemplaribus grecis primo loco tertius Esdræ liber collocatur, tum Nehemia liber succedit, tertio loco primus Esdræ reponitur; in aliis verò exemplaribus primus liber, ut apud Hebreos receptum est, ex duobus prioribus Esdræ, sive uno Esdræ, altero Nehemias constat; secundus est hic ipse, quem tertium Esdræ appellamus; ex quo fit Gracos Patres, et concilia pro canonico tertium Esdræ librum ha- buisse; quia cùm in Canone duos Esdræ libros recen- sent, istum pariter includunt. Questio autem ora- inter regii corporis custodes, quis sapientius loqueretur et disputatio de vi majoris vine, an regis, an mulierum, et veritatis omnium vietriis, quâ unquam de causa non habeat fidem? Historiam narranti ut scri- ptum apud Esdram, et laudant Josephus, Antiq. Jud., lib. 11, cap. 4; Athanasius, Orat. 3, contra Arius; Justinus, Dial. cum Triph.; Cyprianus, Epist. ad Pompeian.; Augustinus, lib. 18, de Civit. Dei, cap. 36, aliquid veri Scripturarum sanctorum testimoniis.

Quartum verò Esdræ librum canonicum esse illi omnes judicarunt, qui deperitos omnino Codicos sacros in captivitate Babylonica ab Esdrâ postmodum memori- riter restituti credidere, et quotquot proximè inter- interior mundum demittantur; non enim ab illo alio auctore hanc opinionem hauserint. Divinum pariter librum agnoscunt Tertullianus, lib. de Prescript., et contra Marcion., Clemens Alexandrinus, lib. I Stromat., auctor operis imperfecti in Mattheum, homilia 34; Cyprianus ad Demeterian., Ambrosius, de Bono mortis, cap. 10, inô vero et Barnabas Epistola sua capite 12, verbis libri 4, cap. 5, tanquam Prophete uitur, *de ligno sanguis stilbæ*; et Ecclesia universa visa est libri divinitatem probare, cùm in introitu missæ feria 5 Pentecostis, atque in officium paschale martyrum, sententias quasdam translatis ex capitibz secundi versibus 53, 56, 57 et 43, deprendat.

R. negari non posse Gracos Patres ut plurimum, et Latinos aliquot Grecis scripturis usos, vel in lati- num è grecâ editione traductis, in quibus primum locum tertius Esdræ liber obliniebat, canonicum cum librum putasse, eumque hereticis opposuisse. Verum eorum Patrum legе non ducimur: crediderunt fortasse in canone hebraico eum repesci; quippe videlant primum inter Esdræ libros locum illi datum. Si verò hebraicos adiussent codices, et reprehendissent ibi desiderari, ab ea sententiâ procul dubio recessissent, qui scep̄ testabantur, se libras tantum in hebraicorum canonem relatos, ut divinos suscipere. D. Hieronymus omnium Patrum in Scripturis versatissimum, epistola ad Donacionem et Rogatianum, sciens tradidit quid es Esdræ libris 3 et 4, censemendum esset, in- quiens: *Nec apocryphi 3 et 4 Esdræ sonniæ detecte-*

477
tur.

videns enim S. Doctor à Codicibus hebraicis abesse tertium illum librum à Gracis commendatum, rejici debere affirmavit, utpote hebraicae veritatis discordem, nihilique auctoritatâ ei conciliari ab exemplaribus, quo septuaginta Interpretum putabantur, quia græcorum exemplarium variets indicium est et deputacionis et corruptionis: *Nec potest utique verum assiri, quod diversum est.* Huic autem S. Doctori potius addibenda fides est, quan reliquias Patribus, cujus hæc in re doctrinam prolabit Ecclesia, expunctis jam olim a Scripturarum canone suppositis hisce Esdræ libris. Et certè et a S. Hieronymi auctoritas magno argumento fuit consequentius Patribus dubitandi de Esdræ librorum 3 et 4 veritate, donec Flo- rentine et Tridentino decreti, dubitatione omni re- mota, constitutum utrumque librum dignitatem carere.

Etiæ verò duos Esdræ libros se probare antiqua Ecclesia professa sit, non sequitur tamē tertium probatum, qui in quibusdam græcis exemplaribus pri- mum locum tenet. Etiamen duos divinos agnovit in Hebraicorum canonem relatos, eosque, in quorum complexu vulgata Biblia non differant; non autem vel libros, vel librorum additamenta varia pro exemplariorum varietate, ut neperim ex Hieronymo ani- madverterit. Quod verò aīunt, historiam trium corporis custodum de re fortore disputationum multos antiquorum historicorum et Patrum narrasse, coju- modi in tertio Esdræ reperiunt, id confirmat quidem veusteriorum iis scriptoribus fabulum esse; sed fidem, et divinam fidem potissimum adjungi oportere non esicit. Opportunum erat in causas quas ageant, illam disputationem memorare, et quidem creditibilem redditan propter Græcorum exemplarium præjudici- um: cur ergo è non uteretur, qui, ubi opus erat, à Platoni allorumque philosophorum dictis causa- sua patrocinia adsciebant? At cùm exemplarium græcorum infirma prorsus, inô nulla sit hæc in parte fides, vacui relinquimus etiam Patres tutela omnia quâ se frctos putabant.

Non repetimus que in superiori hujus tractationis nostræ parte diximus, deceptos nimis Patres quosdam ab auctore libri 4 Esdræ credidisse totam Scripturam veterem à scriba in lege Dei versatissima me- moriter esse effusum. Fuerint et qui proximam mundi conflagrationem minitarentur; frustra inde colligas divinum illud opus esse, vel Esdrinum, unde sumebant. Temporis lapsus errorum in quem inciderant patefecit, isque edocuit librum, oblivioni deinceps traditum, tanti fieri olim non debuit. Nam apud Græcos nulla iam supersunt ejus voluminis exemplaria; Latinis verò desunt in manuscriptis antiquissimis, atque editionibus: utrumque autem consensu à sa- crarum Scripturarum catalogo excluditur. Extat et de hoc libro singulare Hieronymi iudicium in opere ad- versus Vigilantum, confirmantem ex capite 7, vanas esse atque inutiles pro definitiæ preces: *Tu, Vigilans, dormis, et dormiens scribis, et proponis mihi librum apocryphum, qui sub nomine Esdræ à te, tāque similibus legitur.* Barnabæ epistola caret et ipsa auctoritate;

quare nihil omnino juris in 4 Esdræ librum potest conferre. In Missalibus verò ac Breviaris, si inter epistolæ in Missâ legi consuetas, vel lectiones, ex Scripturis extractas, locum habent sumpta commata libri 4 Esdræ, non repugnaremus; sed quibus in locis ea leguntur, scilicet in misse introitio, in responsoriis, ut aiunt, unt et aliorum ecclesiasticorum scriptorum sententie, velutæ antiquitatis vestigia, et monumen- ta temporis et pî animi significationibus accommodata, quibus procul dubio Ecclesia divinam auctoritatem non tribuit.

ARTICULUS VII.

De libro Tobiae.

Toliam ex tribu Nephthali tum Salmanassar Assy- rie rex in captivitatem duxit, et cum uxore, et filiis Ninive detulit, cùm Samaria captâ, totum Israëlis regnum subvertit. Etsi enim Teglatphalassar primum terram Nephthali ceperit, tribulesque in Assyriam transulerit lib. 4 Reg., cap. 13, v. 19, superierant tamē reliqua, interque eas Tobiae familia, quas Sal- manassar ex Nephthali finibus extraheret. Ibi vir Deum timens vacans charitatis operibus, studiosissimum ho- minum nationis sui in eâdem captivitate gementium, patienter tutit bonorum omnium spoliacionem et lu- minis orbitem. In eâ calamitate filium in urbem Rages misit, decem argentea talenta olim Gabelo mu- tuò data recepturum. Angelus se comitem adjungens non modo communis ei negotium gesit, sed et à periculis omnibus filium liberavit, et matrimonio cum Sarâ filia Raguelis conjunxit, et patris cœcitatâ remedia paravit, et summis totam familiam beneficis affect ac gaudis. Hec in Tobiae libro continetur hi- storia, quam licet pro diuina Hebrei non habeant ver- rissimam tamen putant.

Qui ista scriperit, communis iudicio censeatur ute- que Tobias fuisse, quibus nemo esse potuit vel spio- raptor, vel de re instructor. Imò ferunt duodecim priora capita patrem litteris mandasse (si verò creditur Graeco interpreti etiam 13) reliqua filium; po- stræma tandem duo commata recentiore auctore, qui patris, filiique scripta collegit. Confirmat plurimum hanc conjecturam præceptum illud angelii utrius- que Tobiae datum cap. 12, v. 20, quod est quidem in Vulgata Latîna de predicationis Dei mirabilibus: *Nar- rate omnia mirabilia ejus;* in Gracis tamen codicibus deconserbata historiâ verè divina: *scribete omnia quæ conigerant in libro;* sic habetur in vetustissimo codice latino bibliotheca S. Germani Parisiensis, quem Martianus cum Calmeto communicavit. Angelus quippe mox redituras ad eum à quo missus fuerat, patrem ibi filiumque hortatur, ut Deum laudibus con- celebrent et scribant que sibi contigerant; inobse- quentes angeli mandato fuisse, quis nisi injuriosus insigni utriusque pietati suspectetur? Scriptum verò semel à pli viris, celebratrumque factum et evulgatum, incuria posterorum et negligenter intercidisse aut jacuisse, quin ejus exstaret amplissima memoria, in- consulit omnino dicceremus. Restat ergo ut fateamur

hunc eundem esse quem habemus librum: nam et lingua qua conscriptus est, Chaldaica videlicet, unde vulgariter versionem confevit Hieronymus; quem scripti Origene ad Africanum, se ab Hebreis acceptasse, optimè decebat hominem inter Assyrios captivum eodem uterum idiomate familiari, quo ii inter quos versabatur.

Si quis verò de variis codicibus primum audire vellet, antequam progrediamur, hinc habebit. Primi conscriptus est liber Chaldaico sermone, ut Hieronymus in Epistola ad Crotatium et Heliodorum afferat. Hebreum sane nullum autographum aut primum genitum existat, quidquid demum putent Interpretes quidam de Munsteri et Fagi exemplaribus, quorum primum Latina, alterum Graecis est scripture similius, utrumque minus accuratum, quod in utroque quedam deficiunt, quedam redundant, discrepant nonnulla, nonnulla varientur. Magno tempore opus illud esse recentioris interpretis post Hierosolymorum excedit scribentis arbitramur ex Greco, Latinisque litteris conflatum, cum appositione quorundam adjutorum que videbentur narrationem elegantius ornare. Primam versionem omnium Graecam fuisse pro certo tenemus à Judeo quoddam Hellenistam eum. Non enim septuaginta Interpretis ex Chaldaia in Grecam linguam traduxerunt librum qui ab Hebreorum canone absert, et postea Josephum ac Philionem latuit: neque Theodosioni tribuenda est ea interpretatione que est Theodosioni versionem, et S. Polycarpou cognita et probata. Cum ea Graeca interpretatione consenit vetus Latina versio, qua ante Hieronymum obtinebat; non erat tamen adeo accurata et pura, quin opportunum propterea duxerit S. Doctor novam ex Chaldaico fonte derivare. Nam cum interpres Graecus liberius quam licet interpreti, versionem fecerit, canique secutus Latinus et ipso abundanter, arbitratus est Hieronymus operi precium se facturum, si Latinam iis prastatione traduceret ab universa Ecclesia postmodum approbatam.

Et prudenti consilio hanc novam interpretationem S. Doctor molitus est; ipsa enim illa vetus latina versio ex greca (quāquam ellamnum plures habeat et approbatores et admiratores) non paucas habebat insolentes, ineptas sententias, et parum rei veritati consentaneas, vix ut credi queat Tobiam ea scripsisse, quod videbatur in ea interpretatione vitium non minimum. In capite 5, v. 9, inducitur Sara Ragnelis filia, cim ab una ancilla probris petierat, vite fastidio capti inferendarum sibi manuum constituit cepisse, quod perfecisset nisi veritas esset alias exprobatores patri suo filie suspindit: *Et ascendit in superiora patris sui, et voluit laqueo se suspendere, et iterum co-gibabat dicens, ne forte impropter patri meo, et dicant: Una superficiali tibi filia, et illa laqueo se suspendit.* In capite 6, angelus ad Tobiam dictum, reum fore mortis Ragnelis, si filiam suam alteri nuptum tradiceret: *Quia non dabit eam viro alteri juxta legem Moysi, sed reus erit mortis.* Respondit autem Tobias se timeret propter daemonia Sarce amore incensum: *Timeo ne*

ingressus moriar, sicut priores, quoniam demonium diligit eam. Capite ultimo narratur Amaranum in carcere conjectum et affectum supplicio; Achiacarem vero Tobie necessarium est tenebrocoso loco eductum ad maximas dignitates evectum; cum plurimique post Babyloniam captivitatem, et longe post utrinque Tobie mortem historiam Amans contigisse statuunt. Multa alia huius generis in ea antiqua interpretatione habentur, et non nulla desunt, quae probant graecum interpretem, atque inde latinum accusatio-nes non fuisse, eloque de causa S. Hieronymi operam in re necessaria esse positam. Sic capite 5, v. 14, narratur Tobiam patrem cum Azariâ de meroede ei dona in singulos dies conveniente, que res in nostra Vulgata desideratur; omittitur autem capite 6, consilium juniori Tobie datum ab angelo de continentia post tres dies à nouipliis servanda; tum non memoratur in capite 8, sponsorum se abstinentem praestitisse juxta angelii preceptum. De Syria et aliis nifil descendunt superest; cum certè ex greco fecit Syrus interpres. Arabicum nullam habemus publici juris faciem; quam verò manuscriptam Victorius Maronita linguari permisit Roma ostendit, Volgata undequaque similius dicunt.

Nunc de historiis veritate et libri auctoritate quedam disputationes. Errant et audacieis errorem suum jaecunt, qui in libro Tobiae non historiam referri possunt, sed fabulam ad compendiosos mores excoxitam, quam agunt Tobias pater, uxor, filius, Sara, Angelus, Ragnel, tristis exordio, exitu verò felici, ut fieri solet in comedisi. Proponitur ibi, inquit, pater familiâs patiens, charitatis officiis vacans, legis tenax, quem Deus clientela sibi vacuum non deserit, sed erigit, et sublevat, postquam honorum familiarium ademptionem, et corporis afflictionem constanter sustineretur. Cetera adjuncta fabulam ornant, et matrimonii sanctitatem, omnemque in Deo fiduciam collocandam esse nos edocent. Ita hereticis quibusdam probata sententia est, quae uno consensu ab orthodoxis omnibus ex gravi causa convellitur, et vel ab Iherusalem exploditur. Locus, tempus, personae, acta sive Tobie uitriusque, sive Ragnelis et Sarae, principes, sub quorum imperio res contigit, ita distinctum et perspicue exhibentur, ut si excoxitum inventumque vel ad homines instituendos opus esset, suspicari possemus an Spiritus sanctus nos felicitesset, quod omnium piōrum animus refugit. Quid enī scribi apertius, distinguens, exactius aut nitidius potuisse, si veram historiam nolite tradere auctor instituisse? aut quā unquam ratione commentum effictio à veritate distinxeretur, si hec tota narratio esset fabulosa? Ita queam historiam esse non dubitamus, et ab illis quidem agnitus, qui olim libri divinitatem non agnovebant, atque etiamnam divinum esse sibi non persuaserunt.

Gravior est de libri divinitate disputatio contra hereticos omnes Ecclesie catholicae obrectantes per am in canonicos libros Tobiam relatum. Ait enim: Si Tobiae liber Babylonica captivitate antiquior est, utpote scriptus multo antequam Judaicum re-

gnū extingueretur, debuit Esdræ esse cognitus. Cur autem Esdras canonis libris Tobiam non accen-suit? cur in Hebraicis exemplaribus desideratur? Sunt enim in iis et multa Chaldaica. Tolerari tamen utrumque posset nunc in canonicis Scripturis Tobiam referri, si primis Ecclesiæ seculis fuisse ejus auctoritas explorata; sed qui librorum sacramotum catalogum conficeret, pratermisserit hunc commemorare. Melithon, Origenes, Concilium Laodicenum, Athanasius in Epistola festali, et in Synopsi Scripturæ; Cyrilus Hierosolymitanus, Catech. 4; Gregorius Nazianzenus, carmine de Verit. Script.; Epiphanius, de Pond. et Mens.; Hilarius in profug. Psalmor., ac Patrum omnium in veris Scripturis distinguendis perissimum Hieronymus inter canonicos libros Tobiam non numerarunt. Imò verò Hieronymus non solum in Prologo galeoto scripti, Sapientiam, quæ vulgo Solomonis inscribitur, et Iesu fili Strach librum, et Judith, et Tobiam, et Pastorum in canone non esse, quod quidam interpretantur, perinde ac S. doctor innuerit in veteri Hebreorum canone Tobiam non reperi; verū etiam magnificissimæ Prefationis in libro Salomonis explicat se de canone Ecclesiæ loqui, in quem relatus non esset Tobiae liber: *Judith, Tobie, et Machabœorum libros legit quidam Ecclesia, sed eis inter canonicas Scripturas non recipit.* Et in caput 8, Danielis 5: *Si eu-tamen placet Tobie librum recipere.*

Aduent et non paues esse que persuadent humano, non divino iudicio scriptam Tobiae historiam. Eiusmodi sunt: capite 5, v. 7, dicitur Sara in Rages civitate Medorum habitatione; capite vero 9, v. 5, cim angelus et Tobias apud Ragnelum patrem Sara diver-tissent, ibique nupsisset Sara Tobie, mittitur inde angelus ad Gabelon in Rages civitatem Medorum.

Item angelus in capite 5, v. 7, mentitur, simulata se esse ex filii Israel, seque, vers. 18, nominans Azariam, Annae magni filium: *Ego sum Azarias, Annae magni filius.* Capite 6, v. 8 et 9, indicat angelus medicamenta quodam ex intus pisci cim reparanda oculorum facture, tum fugandi atque abigen-dis demonium omnino superstitiosa: *Cordis ejus par-ticulam si super carbones ponas, fumus extricat omne genus demoniorum, sive à viro sita à muliere, ita ut ultra non accedat ad eos.* Et *sol valet ad unguedos oculos, in quibus fuerit albigo, et sanabuntur.* At quis unquam nisi plumbus crediderit ipsa spiritus assu-rum quarundam carnium nudore fugari; annisum verò oculorum lumen felis unctione restituti? Igitur Tobiae liber locum in canone habere non potest.

Heresit qui opponuntibus nos sine gravi negotio satisfacturos putamus, si primum divinum librum esse Tobiam confirmaverimus, quo presumito dacecum ad argumentum confutationem. Mittere hinc in re sententias quasdam referre in Tobiae libro scriptas, et in libro Ecclesiastici ac Matthei repetitas de elemosynis fructibus, et charitatis præcepto velantis alteri fieri quod nobis nollensus, quas, ut naturali lumine euilibet notas, necesse non est Sirachem aut Mattheum à Tobiae depropnississe. Mitto et illam novam

Hierusalem descriptionem, qua Apocalypsi, cap. 21, v. 18 et seqq., legitur, à Tobiae libro fortasse sumptum cap. 15, v. 21: *Porta Hierusalem ex sapphyro et smaragdo adsciscatur; et ex lepide pretioso onitis circu-lus murorum ejus, ex lapide condito et mundo omnes plateas ejus sternentur.* Veterum Ecclesiæ Patrum traditione rem conficio, nude Ecclesia extraxit quod fidibus proponitur summa cum veneracione susci-pendum.

Clemens Romanus, Epist. 1 ad Corinths, sententiam hanc ex Tobiae cap. 4, v. 16, allegat: *In veteri Testamento scriptum habetur: quod tibi non vis, ulterius feceris.* Polycarpus, in Epist. ad Philipp., decens differendum non esse quod fieri potest beneficium, ex eodem cap. 4, v. 11, et cap. 12, v. 9 Tobiae causam hanc aferit: *Quia elemosyna à morte liberat.* Origenes contra Celsus, lib. 5, et in cap. 2 ad Roman., illo capituli 12, v. 7, Tobiae tanquam Scriptura testimoniū utitur: *Mysterium regis, ait Scriptura, celare bonum est.* Quod et repetit Athanasius, Apol. 2 contra Ari-anos eosdem reprehendens, quos ait, non pudore coram ethnicis de mysteriis tragicari, cum oporteat, sicut scriptum est, *mysterium regis celare.* Alexander Papa I, in Epist. 1, ex Ragnelis dicto relato Tobiae cap. 7, v. 15, Trinitatem divinarum personarum, et naturæ unitatem defendit et comprobat: *Si Trinitas non est, cur Tobias... ita dixisse docetur: « Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob ipse implat benedictionem suam in nobis? » Si unitas non est, quare, ipse implat, dixi, et non ipse implat, intulauit?*

Et quoniam hinc primum nobis se offert opportuni-tas cum, si possumus, ab hereticorum animis errorum extorquendo, in quo maxime versantur, divinos non esse liberos dextero-canonicos dictos in veterem Judavorum canone non inclusos, molestum vobis non sit et alios audire Patres Tobiae librum sacrum Scripturam appellantes; fieri enim, ut hac questione validis praesidis muniri, cetera, que cum ista necessariam coniunctionem habent, faciliter expediuntur. Clemens Alexandrinus, lib. 6 Stromat., inquit: *Exaudiens Scripturam, que inquit: Bonum est jejunium cum oratione, Tob., cap. 12, v. 8, Cyriacus iterum et tertium quando propter divina eloqua que in Tobiae libro leguntur; in libro de Orat. domin. ait: Scriptura divina instruit, dicens: « Bona est oratio cum jejunio et elemosynis », i. ibid., vers. 8, de opere et elemosynis: Loquitur in Scripturis divinis Spiritus sanctus, et dicit: « Elemosynis et fidei delicta purgantur », ibid., vers. 8. Raphael quoque angelus paria testatur, et ut elemosyna liberante largiter fiat,hortatus dicens: « Bona est oratio cum jejunio et elemosynis, quia elemosyna à morte liberat, et ipsa purgat peccata.* In libro 3 Testi-monij ad Quirinum, in quo varia ex Scripturis ad christiana vita institutionem necessarii præcepta colligunt, totum ferram caput 4 Tobiae excribit. Ambrosius, lib. 7 in Hexameron, cap. 4: *Talis canis viator et comes angelis est, quem Raphael in libro propheticō non otiosi sibi et Tobiae filio adjungendum putavit, quando perrexit ut Asmodeum fugaret, firmare copulam conjugalem.* E

libro de Tobia, cap. 1: *Lecto propheticō libro, qui inscribitur Tobias, quamvis plēnē vobis virtutes sancti Prophetae Scriptura insinuaverit, tamen compendiarū mīti sermonis de ejus meritis recensendis et operibus, apud vos utendum arbitror, ut ea que Scriptura historico more digessit latius, nos strictius comprehendamus.*

Similiter Augustinus, lib. 2 de Doct. Christ., cap. 8, in Scripturam canone Tobiam collocat; in Speculo vero multa ex Tobie libro utilissima praecepta colligit. Monuerat autem in eis libro exordio, se aggrēsum esse componere, quia ita sunt posita in Litteris sacris vel jubendo, vel vetando, ut etiamē ad vitam piam excedant, moresque pertineant. Jam vero doctrina de divinitate libri Tobiae tot ac tantū testibus quos Deus Ecclesie sua dedit, comprobata, quam et canonis 38 concili Hipponeano anno 395, et alterius 47 Carthaginensis concilii coacti anno 397, auctoritas confirmat, quam Innocentius I, Pontificis maximus, in epistola ad Exuperium, Gelasius in synodo Romana, Isidorus Hispanensis, Cassiodorus, pluresque insignes alii Patres declarant, mirabimur vel. Eugenius IV, in decreto pro Armenis sanctorum librorum catalogo ab Ecclesia recepto Tobiae volumen accensuisse, vel Tridentinos demum Patres, sessione 4, universalis decreto sanxisse ut fidēles omnes illud ipsum pro sacro et canonicō suscipiant?

Non erit porrō admirationi locus, si et nobiscum reputaverimus memoratos omnes Patres cautos utique in pronuntiā librorum divinitatis, non ignorasse in hebraicis codicib⁹ Tobiae librum desiderari, nec propterea potuisse nisi gravissimē de causis, et sibi certa Traditione cognitis divinum dicere. Rursum aliquos ex eo Patrum numero cum Apostolis, atque apostolicis viris habuisse consuetudinem, unde promulgatum est iudicare Tobiae historiam appellasse Scripturam sacram, quod ita ab Apostolis diciderint. Item orientales Ecclesias, quae primum de divinitate libri Tobiae iudicium fecerunt, ab Apostolis esse constitutas, ad easque non paucos Hebreos Hellenistas accessisse; ex quo consequitur non modō fretas fuisse Hebreorum sententias testantur, quod majoris sui de operis dignitate sentirent; verum etiam ex apostolicorum iuramento sermone doctrinam illam hausisse. Qui enim hæc omnis considerabit, non poterit non affirmare sanctissimum et prudētissimum Tridentinorum Patrum decreta, tametsi de veteris Testimenti libro iudicium ipsi tulerint; atque etiam intellegit Ecclesiam justis de causis tale decretum edere usque tum distulisse.

Nam licet Esdras Scripturarum volumen tum consignaverit, cum jam edita Tobiae historia, atque Israelitis cognita esse debuerat, in eoque Tobiam non fuerit complexus; auctoritatem tamen non admittit consequentibus se viris ad vere Religionis defensionem à Deo constitutis, multoq̄ minus catholicis Ecclesias, quae Spiritus sancti ductu regitur, alios quoque libros Canoni adjungendi, quos ipse non inseruerat. Etenim cum Esdras Scripturarum Canonom edidit, et pse, multis, iisque gravissimis negotiis distensus erat,

et populus, quantumlibet fruens libertate, maximis premebat incommodis, ut in Esdra et Nehemie libris legere est; quare etsi diligentissimus fuerit in sacris Libris conquerendis, tantam tamē diligētiā adhibere non potuit, quātū fuisse opus, ut omnes à nationis sue prophetis scriptos libros colligeret; multo verò magis ut conquereret codices et conseraret, quād in dissimili regionibus prodierant ab auctoribus vita fūcū, iisque peregrinis ex stirpe Samaritice genti⁹ a Synagogā p̄cise, odiose Judeis, et diuidim translatē in Assyriam; presentem cūm hujus historie argumentum, ut p̄s singulare, universis Hebreorum nationē non affereret. Cur ergo Esdræ canon libro Tobiae dignitatem illam mutis aliunde de causis constantem immunit? Post Esdræ tempora vulgaris quidem et tritor optimi patrisfamilias evasit historia; sed tunc nemo auctor est, ignorat⁹ prophetarum successione, clauso canoni novis libros adiiceret, ut articulo 1 prime partis ex Josepho afterebamus; nempe veram esse Tobiae historiam Hebrei non diffitebant; in honore habebant apud ipsos Tobiae volumen; idque sumnum erat, quod se posse ei libro tribuebant. Ecclesia verò Christi, ut eodem in loco diximus, sciens se Spiritu sancti presidio explicare ea posse temporis lapsu, quod prima Synagoga potuisse, cūjus tunc erat de sacris libris definire, quod illa pratermisit, auctoritate suā superlevit. Legatur iterum primus ille articulus.

Hoc constituto perspicue intelligitur vel sine magistro, ni fallimur, cur primis Ecclesiæ seculis non ita firmiter et constanter Tobiae liber ut canonicus ab omnibus Ecclesiæ Patribus approbat. Cum enim ignorare non possent, non esse singularis cuiusque scriptoris liberum à Synagogā canonico ordini non adaptatum canonicum facere; indicemque Patres describerent Scripturarum sanctarum, de quibus dubitatio nulla esse poterat, quia dignitatem haberent, Tobiae librum universalis iudicio nondim̄ conseruatam amittere pratermisserunt. In horum Patrum numero sunt Melito, Origenes, concilium Laodicenum, alii que ab hereticis commemorari, qui non nisi Judaicum canonem veterum Scripturarum exhibeant, nunquam in controversiam adductum: sed idemmet, cūm singularis quedam occurrebat questo, quod illustrari doctrinā à Tobiae libro haustā poterat, non dubitabant privatum suum, et eorum inter quos versabantur, adhibere iudicium, quidve de eo sentient eloqui, ut de Origene præseruit et Athanasio diximus; quāq̄ expostionem sibi esse publicum universitas Ecclesias decretum nōssent, ut aperius et tutius canonicum librum affirmarent, atque in canonem referrent; idque illustris præstiterē particulares quedam Ecclesiæ sum eā de re sentient locuta, rogantesque à Romā omnium capite confirmari.

Ita in veteri Synagogā hebreicae legis studiosi libros religiosarum ciuiliumque rerum post Moses editos adhibere potuerunt ad summū aliquāmque documentum; potuerunt et tantum iis tribue, quantum libris à præcone divine voluntatis editis debetur; sed in or-

dinem Mosaicorum librorum referre non potuerunt, antequā Esdræ recensio, et magna Synagoga approbatio accederet. Quemadmodum ergo insolitus prorsus fuisse post Esdræ tempora propheticos vel agiographos libros divinos non agnoscere, quia ante Esdram de eorum divinitate non constabat; ita et nūne, declarato Ecclesiæ sensu, ineplissimum est ēa de causa Tobiae laudes extenuare, quid quidam p̄̄mis Ecclesiæ patribus tanquam à re incertā assensum cohiberunt. Quis ignorat, ut in veteri Synagogā sua erat in sacris rebus et constituendis divinis libris potest, sic Christi Ecclesiæ eodem jure, fr̄i, et maiore etiam, si dari majus posset, cūm hæc longè prestet Synhedrio? Rursus quis contra veterum exempla, et rectam academiarum gravissimā rerum rationē dicere audeat, quod ab initio sancitum non est, prescribi amplius non posse, vel quod à Synagogā definitum non fuerit, perpetuo esse debere indefinitum? Quid autem postea causa haberet Ecclesia, ut librum magnā quidem veneratione susceptum, sed non ubique pro sacro agnito canonis accenseret, satis superque memorato articulo primo explicavimus. Atque de hoc argumento satis non modo pro hæc causā, verum etiam pro hujus similius.

In explicando Hieronymo non est, cur sermonem producamus, cūm et ipse ante totius Ecclesiæ decretum scripterit, nec potuerit suffragio suo canonorum codicium numerum augere. Abundantia tamen dicere possumus S. doctorem non ignorasse ab ecclesiasticis viris usurpatum Tobiam, ut in Joām prefatus est: *Licit liber Tobiae non habetur in canonē; tamen quia usurpatur ab ecclesiasticis viris, tale quid memorat...* Et ipsummet in capitulo 8 Ecclesiæ tanquam divinam sententiam celebrare, que Tobiae, cap. 12, v. 7, exstat: *Mysterium regis abscondere bonum est.* Denique Latinis auribus, ut ipse ait, ex Chaldeo sermone Tobiae librum vertendo, episcoporum iusquibus deseruisse, quod opus aggressus non fuisse, accessit presertim Chaldeo, interpreti, nisi et labore suo dignissimum judicasset, et ab episopis et ab Ecclesiæ maiore in prelio habuit, quām esse soleant apocrypha scripturae, cognovisset. Et quidem ignorare non poterat, quod S. Augustinus in libro de Doct. christ. 2, dixit, canonium scilicet librum esse Tobiam; neque incompertum ei potuit esse à Carthaginensi synodo III, cui Augustinus idem interferat, in canonem esse receptum. Cūm ergo ait ab Ecclesiæ inter canonicas Scripturas Tobiam non reponi, canicas diceret voluit primi generis Scripturas, quae todū jam Ecclesiæ consensu, publicoq̄ generalis synodi decreto probarentur.

Si autem S. doctor intellexisset ullum editum esse universali synodi auctoritatem Scripturarum canonem, ut videtur postea rescivisse, non dubio quia sacrum et canonicum Tobiae librum incunctantur fuisse predicturus. Nam in prologo galeoto non minus Tobiam, quam Judith à canone absesse pronuntiātur, et viri⁹ libri incertam aequaliter sententiam, attamen in Praefatione quam Judith libri premisit, cūm recens

accepisset Nicenes Patres in Librorum sacrorum numero Judithē volumen posuisse, illici, depositis reliquis studiis, versioni ex Chaldeo idiomate incubuit, et divinam historiam commendauit: *Apud Hebrews liber Judith inter apocrypha legitur (sunt qui velut agiographa scripsisse Hieronymum, non apocrypha, nemp̄ dicere voluisse librum magni quidem ab Hebrewis factum sanctumque reputatum; extra capsam tamē positum, in quā canonici libri solebant asservari, quia nullus propheta clauso Esdrino canonī quidquam addiderat) cuius auctoritas ad roborandū illa que in contentionē veniunt, minus idonea iudicatur...* sed quia hinc librum synodus Nicena in numero sacrarum Scripturarum legitur computatā, acquei potulationē testis, inā exactiō, et sepositis occupationibus quibus remehenter arctabat, huic unam lucubrationem dedi... Accipite Judith eidam, castitatis exemplum, et triumphali laude perpetua eam præconis delectare. *Ianc enim non solus feminis, sed et viris initabilem dedit, qui castitatis ejus remunerat virtutem ei talē tribuit, ut invictum omib⁹ hominibus vincere, et invulnerabilem speraret.*

Non sentimus, fatetur, ullum à Nicenai Patribus canonem Scripturarum propositum; tam multa sunt quia ab eā sententiā nos retrahant. Primo, capitulum illud 24 de canonicis Scripturis, nuper etiam à clarissimo viro Josepho Blanchino ex Vallicellianā Bibliotheca extractum, atque in suis vindictis canonicularum Scripturarum Nicenai synodo tributum, Africani Patrum certē est in Carthaginensi concilio cœtorum, cūm in epistoli clausula Bonifaci Romani pontificis pro canone confirmando rogetur auctoritas, quam constat ab Africani Patribus rogatam. Tum nullibi Nicenai Patres leguntur plus quam 20 canones edidisse. Canones autem Arabicos numero plures a Turriano collectos sub Nicenorum nomine quāq̄ abundanter daremus esse genuinos, haud dubium est, nihil de Scripturarum indice continere. Denium, quod inter ceteros clarissimos Martianus adverbit in notis ad hunc Hieronymi prologum, Athanasius, qui Nicenai synodo adiuit, nunquam in census canoniorum librorum recipit Judithē librum, receptus plane, si Nicenai synodus in canonem retulisset. Preterea Hieronymus ait legi computatum à Nicenai synodo in numero Scripturarum sanctarum Judithē codicem, secundum Martianū interpretacionem, quia ex eodem libro quadam à Nicenai Patribus in synodi actis recitatae fuerint sententiae, atque in disputacionib⁹ usurpare.

Verū etiam Nicenai synodus canonem nullum sacrarum Scripturarum condidisse credamus, adhuc Hieronymi argumentum valde premit hereticos. Nam quia ipse creditur in generali concilio vel sacris Libris accessum Judith librum, vel saltem adhibitas quasdam ejus libri sententias, protinus à vetere opinione recedens, ad ea roboranda, que in contentionē venient contra communem Hebreorum sententiam, idoneum judicavit, maxime laudibus extulit. Si ergo legisset computatum et inter canonicas scripturas

Ecclesiæ judicio Tobiam, ut re ipsa computatur in Catalogo, quem proferunt à Nicenis Patribus descriptum (ignotum verò dicunt Hieronymo, quando in prologo galeato in libros Salomonis et Danielis prefabantur) Tobie pariter eosdem honores tribuisset. Itaque, eum nunc non dimicetur, utrum generale concilium, atque universa Ecclesiæ Tobiam ut divinum approbet; sed manifestum nobis sit, isdem de causa quibus permota fuisset Nicena synodus, computasse, teneamus omnino librum esse canonicum.

De S. Hieronymo æquum erat copiosus dicere, cujus auctoritas nobis in omnibus ferè locis opponitur, ubi de Libris deuterono-canonicis quaestio est; huc igitur et ad alios locos opportune traducantur. Sed quoniam de sancti doctoris sententiâ et fide dicimus, robagit jam quis unde constare cerò potest nostrum Tobiae librum divinum esse? Hieronymus è Chaldaico Latinum fecit, usus magistro chaldaici sermonis perito, quem Hebreum Rabbinis putant; hebrei autem hominis factum quis præstabit? Patres, concilia, uno verbo, Traditio, Graecam interpretationem commendant, quam diximus à Latini nostrâ distare. Ex quo igitur fonte haecemus certam esse fidem nostram, et Tridentinos Patres de latine codice rectè judicasse?

Respondeo brevi: Primo, nos, quod ad hanc causam præcepit facit, satis habere, si hereticis nobis tribuant veterem Tobiae historiam, præsidio Deo esse conscripsit: quemadmodum si infidelis assentiret graecas Scripturas, quas olim usurpabat Ecclesiæ, esse divinas, ejus esseum confessione contentus, cùm de sanctorum Liborum auctoritate et divinitate disputarem. Discutendum alibi est num jure Latinam editionem sequamus; atque ultra præster alteri. Secundo, historicè corpus cùm idem sit utroque, et in paucis tantum adjunctis varietas, planè consequit, si divina Graeca sit, que est latior, eis pariter et Latinam, que prior est. Scitum namque est, non omnia et singula, vel sola graeca latine editionis verba dixisse, aut priores Patres aut Tridentinos docuisse. Tertiù, liet usus Hieronymus hebrei hominis disciplinâ sit, fuisse tamquam magister quoque et cognitorum quae ab homine dicebantur; exemplar ei fuisse comprehendit, illud idem quod Origenes jam indicaverat; et iis autem in quibus cum graeca interpretatione contentebat, de ejusdem varietate in paucis locis optimè dijudicasse. Quartù demum cùm universi Latini Patres, qui Latinam historiam ex Graeca translatam legebant, ilam canentes omnes deposuerat, ac novam Hieronymianam suscepserint, fieri non posse, quin traditione docti cognoverint tam chaldaici codices veritatem, tum novi interpretis diligenter, tum non esse adjutorum quorundam fidem usi veteris editionis confirmatam. Ex eodem traditionis fonte Tridentinos Patres hasuisse, quod decernerent, dubitandum non est. Iacæ strictum, quæ dilatari poterunt, eliciti ex primâ hujus operis parte rationibus.

Soluto graviore arguento, cujus videbatur difficultor explicatio, reliqua ex jactis sepè principis

brevius expedientur. Non singulis, quod quidam tamen dicteri defendunt, duas fuisse urbes Rages in regno Medorum, in quarum altera domitellum pater Sara habuerit, in altera Gabelus; ad quem à Tobâ missus est Raphael; neque urbem Rages à circumpósito agro et rure distinguimus, ut velimus celebratus rui nupicias: in urbem autem ad Gabelum perrexisse angulum; sed verius putamus Latinum codicem librariorum colpū vitatum, et in capitulo tertio pro Rages legendum esse Echatanis, ut in graecis codicibus aliisque editionibus, et latini veteri legitur: *Eadem die contigii Sara filia Raguelis, que Echatanis (morabatur) in Mediâ*. Absit verò ab nobis, ut in angelo Raphaële mendacium suspicemur, in quem certè eadere mendaciam non potest. Menitos angelos dicent, cùm in veterum patriarcharum conspectum venient esse Deum esse dixerunt? Ego sum Deus Bethel, sit ad Jacobum angelus Dei, Genes. 31, v. 15, qui ut Del' iugatis in Del' personali loquatur; cur ergo mendaci accusat Raphaële inquietum se Azaram esse de filiis Israel, qui Azaria formam induit, sepe ut Azarium gessit? Præterea mystice significatio gratiæ angelorum verba accipienda sunt, ut et actiones humano more acta, que, similes tantum humanae cùm sint, quidpiam aliud significant, quām species demonstrant. Jam verò quid non verissimum in angelis responsione significatur, si ad hebreorum vim, sensumque attendamus? Ego sum Azarias. Ego adjutrium, auxilium Del'; Azarius magni filius, id est, filius minister magni gracie largitoris; ex filiis Israel, id est, ex ministris prevalentis Dei, dominantis Del', recti Del', vel ex iis qui vident Deum, vel conjunctissimus amore filii Israel, quoniam eorum circa communia mili est. Id igitur quanquam à Tobia hominem sibi præsentem judicante non intelligetur, arcans verbis significative voluit angelus, se à Deo gratiarum omnium fonte et Domino missum esse in Tobiae patris et filii auxilium; quippe ipse erat Israëlitici populatur divino consilio divinitaque benignitate delectus. Soutiunt enim angelis nomina ab officio, ad quod deputantur, ut pugnans ille cum dracone immanissima hoste, europe subjiciens נָשָׁבֵךְ, *Quis ut Deus?* alter bellis praesidens, נָאָבֶדְ, *Fortitudine Dei?* alter morborum curacioni prefectus, נָאָנֵן, Medicinae Dei appellatur. Quare et idem iste, qui נָאָרֵב est propter medici officium, נָאָרֵז Azaria vocatur propter auxilium, quod in initio Tobiae comes impensurus venerat.

Cetera miramur ab hereticis objici, qui et veterem Scripturarum et novi Testamenti lectioni assuefi dicidisse jam debuissent sèpè Deum rebus quibusdam uti ad mirabilem affectionem per se inepitis quidem, divinâ autem virtute multum efficiensibus. Si tubarum clangore disjecta sunt urbis Jericho munitiones moenia, Josue cap. 6, v. 20; si injecto in pessimos aquarum fontes sale, Elisei opera sanare sunt auctæ, lib. 4 Reg., cap. 2, v. 21; si lotione septimum reportata in Jordane restituta est Naamanis caro, sicut caro pueri parvuli, et mundatus est, ibid., v. 14; si luto linitis oculis, et ablutione facta, caco nato restitutum

est oculorum lumen, Joan. cap. 9, v. 6; cur ex felie et jecore piscis exenterati curari non poterit albugo, et cordis particula super carbones postea demon fugari? Non expellitur equidem daemon nidor, neque uncio felis liberat ecceitate; sed Deus vult inter alia miraculæ pietatem hominum ostendere. Nisi hoc admiserimus, non modo Tobiam, sed et omnes sacros Libros aut fabulosos aut superstitionis repudiabimus. Eisi autem fumus cordis et jecoris piscis physice valere non posset ad extrudendum damnum; tamen id suffit genus fortasse Tobiae et Sara sensus afficit, compescutque concupiscentias motus, et quiddam contulit ad castam, et pudicam vitam triduum agendum; que res malignum spiritum exarmavit, ac prohibuit ne Tobiae nocaret, quemadmodum septem prioribus Sara maris nocuerat; unde coactus est abiit, videns præscriptam castissimos sponsos cum triduum cùm castitate preces, vigilias, humiliatim jungero. Qui Tobiae victorie Raphaële magnum adjumentum attulit, non modo ostento remedio et quâ ratione utendum esset conjugio, sed invisibilis sua vi, praesentiaque, adversus quam resistere Asmodens non potuit.

Restat adhuc unum, neque est dissimilandum, ab iis objectum, qui rident Tobiae excusat, quasi ex una ignorantia consuetudinum et naturæ rerum habere possit fidem. Quis credat, inquit, hominem multo opere ac labore defessum in ipso domo vestibulo, cùm commodis ingredi, et lectum petre posset, abjeccisse se ad paritem, in quo hirundines nidificarent; vel resipino corpore obdormisse, ubi, quod avicula exercisset, in oculos directò incidenter; missa illiæ stercora que oculos opplerent? Numquid et apertis oculis dormire homo laboribus defatigatus, ut leporis facinus? Tantane è nido ejcta colluvies, quæ oculis ut riquæ obtenderetur? Ignemque egesit hirundo, qui lumine urerat, cùm potius hirundinum scire virus tergutur?

Sed fateor me credulam esse. Haecen enim credidi Tobiam, vel quod potius esset ex cadavero coniugione, vel quod gravina lugeret, vel quod in aperto aere astivis horis somnum capere mallet, teclo et cibis abstinuisse; et supinum in trabe, ex gr., cubâsse, que in aula vel hypæthrio repperit, ubi hirundo nividum posuisset. Credidi et jacuisse nido superpositum, quæ re nihil est credulius. Credidi vel non obdormisse, sed prostrato corpore, apertisque oculis tantisper quievisse, dum somnus obrepceret (sic habent graeca exemplaria), vel pupillæ non clausi, et semi apertis sonno se dedisse (sic multos hominum dormiri Plinius, lib. 2, cap. 57, narrat), cùm casus accidit. Credidi et tum egesta stercora calida, quæ exsiccarent, mode exaserbarent, unde concrecente membranâ, albuginem, seu leucocoma dicunt, osculi exercearentur: nam et Franciscus Valeñs, Philosophus sacra cap. 22, eam vim calidis hirundinum stercoribus tribuit. Et quod plius est, credidi non easi id evenisse viro sancto, sed singulari Dei providentia. Ceterum neque medicinam didici, neque vim natu-

ARTICULUS VIII.

De libro Judith.

Alter nuperius defenso liber succedit, multum et ipsis ab Hereticis exagitat, ad quos tamen confutandum, cùm presumta vi sit, minus erit hoc loco nobis laborandum: sacrum Judithæ librum dico, quem è Chaldaico pariter sermone Hieronymus latum fecit, magis sensum è sensu, quam verbum è verbo transversum, ut ipse inquit prestatum in hunc librum. Ex quo intelligi debet nullum aucto S. Hieronymi fuisse. Ille Graecum exemplar, nisi velimus S. doctorem id ignorasse; vel neglecto Hebreo codice potius usum fuisse Chaldeo, in cuius tamen explicazione egebat interprete, quod nonquam nobis prohibatur. Nunc et Chaldaicum exemplar, de quo Hieronymus meministi, ausus sum dolemus, supereratque tantum Graeca translatio, que illius jacturam quoque modo compensaret, nisi ita discrepat à nostra Vulgata, atque adeo à Chaldeo, ut ambas hasce versiones ex uno eodemque archetypo expressas fuisse, plerique vix credant. Quanquam fieri potuit, ut Graecus interpres non ad litteram sit interpretatus, sed excoigitatis quibusdam adjunctis paraphrasin ornaverit, vel S. Hieronymus, exponente hebreicè Chaldeo interprete, quo utelatur, in compendium historiarum redigerit, et sensum potius quām litteram latine reddiderit.

Hic liber ad insigni matrona, que primas in historiæ partes agit, nomen accepit. Nabuchodonosor rex Assyriorum in Ninive imperans, fuso Medorum exercitu, et Arphaxado rege capti, Asia populos ad occidentem Ninive sites ditioni sua adjungere constituit, vel ut habent graeca exemplaria, ipsos, qui ad se auxiliare copias non miserant, gravissimè ulisci cogitavit, simulque imperare omnibus, ut se unum pro Deo haberent. Negotium Holoperni maximis instructo copiæ mandavit, quæ terror circumquaque injecto Mesopotamiam, Syriam, Lybiam, Ciliciam sibi ultra dedicas usurpavit, veniensque in Idumæas fines ibi exercitum omnem dispersum collegit. Israelite primi fracti animo proper impendeus malum sibi, ac templo metuere; tum convocato per omnem Samæ-